

УДК 316.77: 37.025

ДІАЛОГ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тур О.М.

*Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка,
м. Полтава, Першотравневий проспект, 24.*

У статті розглянуто поняття комунікативної компетентності особистості. Визначено принцип діалогу як інтерактивну взаємодію викладача і студентів на основі толерантності, доброзичливості, взаєморозумінні тощо. Окреслено елементи технології комунікативного навчання. Увагу акцентовано на тому, що принцип діалогу обумовлює інтегральність, цілісність комунікативних знань, умінь, навичок, регулює побудову комунікативних стосунків, сприяє комунікативному навчанню, допомагає свідомо керувати розвитком комунікативних знань, умінь, навичок, підвищує рівень сформованості комунікативної компетентності особистості

Ключові слова: *комунікативна компетентність, принцип діалогу, інтерактивна взаємодія, технології комунікативного навчання.*

В статье рассмотрены понятие коммуникативной компетентности личности. Определены принципы диалога как интерактивного взаимодействия преподавателя и студента на основе толерантности, доброты, взаимопонимания и др. Представлены элементы технологии коммуникативного обучения. Внимание акцентировано на том, что принцип диалога обуславливает интегральность, целостность коммуникативных знаний, умений, навыков, регулирует построение коммуникативных отношений, способствует коммуникативному обучению, помогает сознательно управлять развитием коммуникативных знаний, умений, навыков, повышает уровень формирования коммуникативной компетентности личности.

Ключевые слова: *коммуникативная компетентность, принцип диалога, интерактивное взаимодействие, технология коммуникативного обучения.*

У сучасних інформаційно-комунікативних умовах суспільного розвитку виникає нагальна потреба підготовки нового покоління висококваліфікованих спеціалістів сфери документознавства та інформаційної діяльності, які не тільки досконало володіють професійною компетентністю, але й мають високий рівень сформованої комунікативної компетентності, яка передбачає наявність умінь та здатностей мирно співіснувати в соціумі, брати конструктивну участь в колективних рішеннях, ефективно презентувати власний науково-творчий потенціал, орієнтуватися в багатому світі духовної культури, оцінювати різні соціально-політичні, економічні та культурні події

життя, свою поведінку та діяльність людей з позиції загальнолюдських цінностей тощо.

Питання формування комунікативної компетентності спеціалістів різних галузей суспільної діяльності вивчало багато як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема Т. Бутенко, Д. Голдлевська Т. Денишич, Ю. Єщенко, В. Киричук, Н. Назаренко, Т. Непомняща О. Смирнова, О. Шумілова та інші, проте дослідники мало приділяли уваги навчальному діалогу як принципу побудови комунікативної взаємодії викладача і студентів, як особливому дидактико-комунікативному середовищу і освітній технології, заснованій на розумінні, толерантності й гуманізмі.

Мета статті – розкрити сутність принципу діалогу у формуванні комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності.

Сьогодні в професійній освіті навчальний діалог («[з грец. «dialogos»]. Розмова між двома чи кількома особами;...обмін думками... переговори» [1, с. 250]) набуває нового значення і якості, він виступає принципом реалізації комунікативного підходу, забезпечує формування комунікативної компетентності студентів – майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності. Українське суспільство, насичене різноманітними комунікативними зв'язками, передбачає не тільки налагодження стосунків співробітництва, взаєморозуміння, але й наявність протиріч, полемічних суперечок. Саме тому здатність майбутніх документознавців вести ефективний діалог у найрізноманітніших соціокультурних сферах, пізнавати світ з позиції діалогу стає найбільш важливою їхньою комунікативною властивістю.

Разом із тим спостереження за досвідом роботи відділів інформації, маркетингових відділів, відділів реклами та PR, інформаційно-аналітичних центрів організацій, установ, підприємств стосовно проведення дискусій, ділових зборів, наукових конференцій тощо зумовлюють висновок, що в багатьох виступах відсутні глибина і переконливість доводів, стриманість і послідовність роздумів, дотримання етичних норм, гнучкість мислення і

швидкість реакції; простежуються монополія на істину, авторитарний стиль спілкування з монологічним моралізуванням та жорсткими безапеляційними судженнями. У зв'язку з цим виникає потреба професійну комунікативну освіту переорієнтувати з монологічного способу навчання на діалогічний, метою якого є розвиток у майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності комунікативних здібностей, умінь обговорювати, домовлятися, аргументувати, доводити, узгоджувати тощо.

Однак, цей процес відбувається не довільно: він вимагає від викладача спеціальної організації діалогових ситуацій. Комунікативні технології, які наразі активно розвиваються (комп'ютерна комунікація, дистанційна освіта, телеконференції, Інтернет та інші) стають новими інструментами пізнання, якими майбутні фахівці оволодівають тільки в процесі діалогу. Як принцип формування комунікативної компетентності («Принцип – керівне положення щодо реалізації знання про мету, сутність, зміст і структуру навчання на практиці» [2, с.173]), він проявляється на всіх рівнях освіти: у зовнішній формі навчальних занять, у змісті, у засобах реалізації. Разом із тим не замінює усього різноманіття функцій навчального процесу, а виступає особливим механізмом становлення й розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця.

Не зважаючи на глибокі дослідження природи діалогу (його розглядали в різних аспектах: як відродження живого слова, як компонент співпраці, як співучасть, спілкування, абсолютну творчу свободу тощо), а також дослідження характеристик, функцій, способів і умов його реалізації у навчальному процесі, цілеспрямованого спеціального залучення студентів до діалогу викладачі не проводять. Він представлений в основному як фрагмент, епізод, ізольована форма навчального заняття.

Формування комунікативної компетентності базується на роботі із смислами звичайних, але глибоких і вічних понять, таких як: толерантність, співчуття, добро, взаєморозуміння, культура, справедливість тощо. У зв'язку із цим вважаємо, що принцип діалогу реалізується у комунікативній взаємодії

викладача і студента, специфікою якого є породження, прояв і розвиток особистісних смислів його учасників. Така взаємодія являє собою не навіювання, а живий, змінюваний процес, здійснюваний у єдності емоційної і сенсорної активності студентів. Відповідно реалізація такої взаємодії вимагає від викладача використання адекватних механізмів і процедур. Основними процедурами можна назвати спостереження, вимірювання, асоціативність. За допомогою спостереження викладач організовує контакт студентів із матеріалом, фактом, явищем. Вимірювання дозволяє зробити цей контакт для всіх учасників комунікації відчутним. Асоціативність зумовлює розвиток абстрактного образного мислення, формує категоріально-понятійний апарат тощо.

У процесі реалізації принципу діалогу викладач має застосовувати елементи технології комунікативного навчання, а саме: діагностику базових знань, комунікативного досвіду, готовності студентів до діалогу; діагностику установки на самопрезентацію, сприйняття інших думок, пошук суперечливих мотивів; перетворення навчального матеріалу у систему навчально-конфліктних питань і задач, що передбачає навмисне загострення «колізій»; проектування різних способів комунікування, ролей та умов їх сприйняття студентами; гіпотетичне виявлення зон імпровізації, тобто таких ситуацій діалогу, для яких важко наперед передбачити поведінку його учасників.

Потребу учасників діалогу в спілкуванні як складному багатоплановому процесі встановлення та розвитку контактів між людьми, який породжують потреби спільної діяльності та який включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини [3, с.20], ми вважаємо однією з вирішальних умов реалізації принципу діалогу. Така потреба виникає тільки у проблемній ситуації, тобто в ситуації, коли наявні у студента знання виявляються недостатніми. Присутність в цій ситуації іншого учасника, який реально чи потенційно є джерелом такої інформації, обумовлює динаміку розвитку діалогу. Проблемну ситуацію викладач створює в результаті зіткненні різних діаметрально протилежних думок, поглядів,

позицій студентів. Ситуація полярності, яка виникає при цьому, вимагає додаткової інформації, збільшує інтенсивність взаємодії учасників, активізує ситуацію обговорення, що, зрештою, забезпечує віднайдену адекватного рішення. Як видно, принцип діалогу проявляється у ситуації прогалин у знаннях. При цьому важливим виявляється наявність деяких загальних знань, на яких в подальшому вибудовується весь процес розуміння і взаєморозуміння.

Вплив діалогічної взаємодії на динаміку комунікативного розвитку майбутніх фахівців здійснюється, перш за все, через їхню мотиваційну сферу. Під мотивом у психолого-педагогічній науці дослідники розуміють усвідомлену потребу особистості здійснювати організовану навчально-пізнавальну діяльність [4, с.126]. Це відбувається так: першочергово в умовах спілкування інтерес у студентів виникає безпосередньо до ситуації взаємодії і вже потім, у результаті залучення у взаємодію інших студентів для виконання поставленої задачі, він трансформується в інтерес до самої задачі, тобто виникає специфічна пізнавальна мотивація. Орієнтуючись на принцип діалогу, викладач розвиває у студентів здатність до саморегуляції поведінки, організовує взаємоконтроль за результатами взаємодії, взаємооцінювання власного внеску кожним учасником комунікації у спільний результат, координує свої дії та дії студентів. Уникаючи соціально-нормативних заборон на входження в бесіду, суперечку і т. і., розкріпачує їх, робить відкритими і вільними у прояві власних почуттів, думок, допомагає оволодіти комплексом діалогічних стосунків (із викладачем, однолітками тощо). Відкритість думки й логіка розмірковування розкриває студентам смисл діалогу, роблячи його ефективнішим. Цей шлях принципово відмінний від засвоєння готових схем і нормативів, оскільки характерним для нього стає засвоєння майбутніми фахівцями із документознавства та інформаційної діяльності взаємоузгоджених способів комунікативної взаємодії: формування спільної мети комунікації; творче переосмислення зразків поведінки; оволодіння засобами взаєморозуміння, про що свідчить подолання егоцентричних установок і відпрацювання навиків і вмінь колективної співпраці.

Таким чином, активність педагога і студентів – це не просто діалог у вербально-невербальній формах, а діалог вчинків. Можна виокремити три варіанти прояву такої активності: 1) студент розуміє навчальний матеріал (активно його засвоює) і своєю активністю демонструє, що і як він зрозумів, залежно від цього вибудовується подальший навчальний процес; 2) студент не розуміє матеріал, аналізує труднощі, які виникли, викладач допомагає йому в цьому і коригує свої пояснення; 3) зрозумівши логіку викладеного матеріалу, але не погодившись із нею, студент викладає власну позицію. Таким чином принцип діалогу дозволяє організовувати взаємну активність усіх учасників комунікації.

Уявлення про діалог як принцип формування комунікативної компетентності, а також про механізми й умови його реалізації у професійній освіті дозволяють поглибити зміст таких понять, як: комунікативні властивості особистості, комунікативні знання, комунікативні уміння, комунікативний досвід, комунікативні здібності, комунікативний потенціал та інші. Ці поняття відбивають рівень індивідуально-особистісного включення студентів у комунікативний процес, а також комплекс взаємопов'язаних особистісних якостей майбутнього фахівця з документознавства та інформаційної діяльності, забезпечуючи певний рівень його взаємодії з соціальним оточенням. До числа найбільш значущих особистісних проявів студентів, що складають структуру їх комунікативного потенціалу належать: рівень потреби у спілкуванні, його локалізація та інтенсивність, комунікативна активність та ініціативність; наявність установки на спілкування з іншими; особливості емоційного відгуку на партнера; власне самопочуття у ситуації спілкування.

Оскільки принцип діалогу реалізується в процесі комунікативної взаємодії викладача і студентів, то між ними відбувається не просто обмін інформацією чи знаннями, а взаємообмін різними способами комунікування, а також почуттями, настроєм. Це зумовлює вирівнювання інформативності її учасників. Спільні дії щодо обговорення і опрацювання гіпотез, варіантів

розв'язання задач, взаємокоригування ідей і думок, їх уточнення і збагачення, спрямовують на толерантність та гуманізм.

Толерантність діалогічного принципу мотивує прийняття і обґрунтування студентами обраного способу діяльності, поведінки; створює емоційно-енергетичне підкріплення їх активності і умови для самопрезентації. Завдяки толерантному характеру діалогічної взаємодії майбутні фахівці вводять етичні, духовно-естетичні та інші критерії в оцінку й регуляцію своєї життєдіяльності.

Необхідно зауважити, що в умовах діалогічного навчання особистість нічого не набуває не доклавши власних зусиль. Тільки усвідомлюючи себе як самостійну і вільну особистість, студент починає цінити ці характеристики в інших людях, що підсилює в ньому позицію толерантності і діалогічності. Важливо те, що кожен учасник діалогу сприймається не як засіб для чогось, а як мета спілкування. Виховавши в собі мужність бути особистістю, ставши рівноправними суб'єктами комунікації, студенти також допомагають зробити це іншим; вчать колективізму, співпраці, взаємодії. У цьому виражається гуманістичний потенціал принципу діалогу.

Таким чином, принцип діалогу, нарівні з іншими принципами, сприяє реалізації комунікативного підходу в професійній освіті, забезпечує формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності. Принцип діалогу виступає необхідним механізмом організації комунікативної взаємодії викладача і студентів породженням і розвитком їх культурних і особистісних смислів. Відбиваючи толерантну природу і гуманістичний потенціал, принцип діалогу регулює між учасниками комунікації стосунки, які засновані на розумінні, співчутті, відповідальності за спільну роботу.

Принцип діалогу обумовлює інтегральність, цілісність комунікативних знань, умінь, навичок, регулює побудову комунікативних стосунків (розуміння, взаєморозуміння), сприяє комунікативному навчання, допомагає свідомо керувати розвитком комунікативних знань, умінь, навичок, підвищує рівень

сформованості комунікативної компетентності особистості – майбутнього фахівця із документознавства та інформаційної діяльності.

Перспективами подальших досліджень вважаємо аналіз таких комунікативних принципів формування комунікативної компетентності як принцип дискурсу та принцип толерантності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. – Х. : ВД «Школа», 2009. – 1008 с.
2. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / В.Л.Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
3. Чайка Г.Л. Культура ділового спілкування менеджера : навч. посібн. / Г.Л.Чайка. – К. Знання, 2005. – 442 с.
4. Власова О. В. Педагогічна психологія : навч. посібник / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.

REFERENCES

1. Suchasnyi tлумachnyi slovnyk ukrainскоi movy : 100 000 sliv / za zag. red/ V. V. Dubichynskogo. – H. : VD «Shkola», 2009. – 1008 s.
2. Ortynskyi V. L. Pedagogika vyshchoi shkoly : navch. posibnyk / V. L. Ortynskyi. – K. : Tsentr uchbovoi literatury, 2009. – 472 s.
3. Chaika G.L. Kultura dilovogo spilkuvannia menedzhera : navch. posibnyk / G. L. Chaika. – K. : Znannia, 2005. – 442 s.
4. Vlasova O. V. Pedagogichna psyhologiiia: navch. posibnyk / O. V. Vlasova. – K. : Lybid, 2005. – 400 s.